

Στρατός, πολιτική, Διχασμός

Η μελέτη ενός νεότερου ιστορικού για τον ελληνικό στρατό υποδεικνύει αφανείς πλευρές της διαμάχης Βενιζέλου και Κωνσταντίνου

ΤΟΥ ΘΑΝΟΥ ΒΕΡΕΜΗ

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΜΑΛΕΣΗΣ
«...ν' ανάγνη η επανάστασις». Μεγάλη ιδέα και στρατός τον 19ο αιώνα. Εκδόσεις Ασίγη, 2018, σελ. 496, τιμή 21 ευρώ

Η πορεία της εξέλιξης των απόκλιων του Αγώνα προς τη δημιουργία τακτικού στρατού θα έπρεπε να περιμένει πολλά χρόνια ακόμη ώσπου να πραγματοποιηθεί η μεταρρύθμιση του Χαρίλαου Τρικούπη. Ωστόσο, το 1897 απέδειξε ότι οι δυνάμεις που υπήρχαν κυρίως για την επιβολή της εσωτερικής ασφάλειας δεν ήταν έτοιμες για τις αλτρουπικές αναμετρήσεις.

Η διεθνής απομόνωση, η οικονομική δυσπραγία, η πτώχευση και ο Διεθνής Οικονομικός Έλεγχος ανέβαλαν την υλοποίηση της Μεγάλης Ιδέας ως τους Βαλκανικούς Πολέμους του 1912-13. Ο Ελευθέριος Βενιζέλος θέλησε να μεταφέρει την ολοκλήρωση του οράματος στη σύμπλευση της χώρας του με τις δυνάμεις της Τριπλής Συνεννόησης του Α' Παγκοσμίου Πολέμου.

Στο σημαντικό πόνημα του Δημήτρη Μάλεση με τίτλο «...ν' ανάγνη η επανάστασις» για τη σχέση Μεγάλης Ιδέας και στρατού στον 19ο αιώνα ξεχωρίζει μια νέα πτυχή του Διχασμού ανάμεσα στον ανότατο άρχοντα Κωνσταντίνο και τον δημοφιλή πρωθυπουργό Ελευθέριο Βενιζέλο. Αν και εκτός των χρονικών ορίων του τίτλου της μελέτης, ο Διχασμός αξιώνει την προσοχή μας. Η προϊστορία του αρχίζει από τις διαφωνίες του Βενιζέλου με τον αρχιστράτηγο Κωνσταντίνο που ο πρωθυπουργός είχε αναβαπτίσει – από απουσνάγγο του 1897 και αντικείμενο διεύξης από τον *Στρατιωτικό Σύνδεσμο* του 1909 σε λαοφρόνιτο στρατηλάτη των Βαλκανικών Πολέμων. Είναι εντυπωσιακό ότι ως βασιλιάς ο Κωνσταντίνος ουδέποτε αναγνώρισε τη μοναδική του ορεαλί στον μιστό του αντίπαλο.

Δούσμανις, Μεταξάς, Στρέπ

Μεγάλο μέρος της δυσάρεσκας της βασιλικής καμαρίλας ορεαλιόταν στον κύριο επιτελικό του Κωνσταντίνου, τον Βίκτωρα Δούσμανι. Στα «Απομνημονεύματά» του ο έμπιστος του Κωνσταντίνου αφηρείται

«Η Αναγέννησις της Ελλάδος», αλληγορική εικόνα που απεικονίζει την Ελλάδα να κατατροπώνει το «τέρας» της παλαιοκομματικής «αναυλαχίης». Λαϊκή εικόνα της εποχής του στρατιωτικού κινήματος του 1909

ως «ανοικειο και θλιβερή επέμβαση εις αλλότρια καθήκοντα» τις υποδείξεις του Βενιζέλου για την έγκαιρη κατάληψη της Θεσσαλονίκης. Ανάλογη κριτική θα βρει ο αναγνώστης και στο ημερολόγιο του Ιωάννη Μεταξά, ο οποίος απεικνύει τον αρχηγό του στρατού της Ηπείρου, στρατηγό Κωνσταντίνο Σαπουντζάκι, και τον χαρακτηρίζει «ανίκανον». Ο συγγραφέας ωστόσο μάς θυμίζει ότι ο Σαπουντζάκις ήταν από τους έμπιστους αξιωματικούς του Παλαίου και καθηγητής του Διαδόχου την περίοδο 1882-1886.

Παρόμοια κακομεταχείριση επιφυλάσσουν οι δύο αυλικί για τον αρχηγό του Επιτελείου Παναγιώτη Δαγκλί. Το περιβάλλον Δούσμανι-Μεταξά καλλιέργησε στον Έλληνα μονάρχη την ιδέα του απόλυτου εξουσιαστή, «έξω από κάθε συνταγματική δέσμευση». Ανάλογες ιδέες διατύπωνε και ο Ξενοφών Στρατηγός, συμφοιτητής του Μεταξά στην Ακαδημία του Βερολίνου.

Και ενώ η Ελλάδα περίπου διπλασιάζονταν σε πληθυσμό και έκταση, η αμετροεπής εφημερίδα «ΣΚΡΙΠ» επιδιόταν σε στέλεχος λιβανολό προς τον «θεόπεμπτο» αναδημιουργό του εθνικού μεγαλείου και της δόξης, Κωνσταντίνο. Το διαπραγματευτικό έργο του Βενιζέλου στο Λονδίνο χαρακτηρίζει «οικτρά αποτυχία» ο Δούσμανις.

Ο Μάλεσης σωστά επισημαίνει ότι ο Διχασμός σωστά επισημαίνει ότι ο Διχασμός προετοιμαζόταν συστηματικά ήδη από την εποχή των Βαλκανικών Πολέμων. Ο άλλος σημαντικός παράγον φιλογερ-

μανισμού, με μεγάλη επιρροή στον Κωνσταντίνο, ήταν ο υπουργός Εξωτερικών, Γεώργιος Στρέπ. Ο Βενιζέλος προτιμούσε η αναμέτρηση με την Τουρκία για την εξασφάλιση της κατοχής των νήσων του Αιγαίου, που υπήρξε προϊόν των πολέμων 1912-13, να γίνει στο πλαίσιο μιας μεγάλης συμμαχίας με την Τριπλή Συνεννόηση και όχι μοναχικά μετά το τέλος του πολέμου. Πεισθήση του Στρέπ ήταν ότι ο πόλεμος των Κεντρικών Δυνάμεων αποτελούσε μέσον ανάσχεσης του πανοραφισμού, συνεπώς η Ελλάδα θα ήταν κερδοσιμένη από τη συμμαχία αυτή. Ωστόσο, η συμμαχία του Κάιζερ με τον επίσης γερμανικής καταγωγής βούλγαρο βασιλέα δεν αποτελούσε γνήσιον κατά το πανοραφισμό. Το αντίθετο ίσχυε.

Αναβενιζελικό όραμα

Υπήρχε βέβαια και μια ανσοχία των κωνσταντινικών αξιωματικών που πρέσβευαν τον ουδετερότητα, ότι «ο ελληνικός στρατός ήταν αριθμικά υποδεέστερος του βουλγαρικού» κατά Δούσμανι. Με την παράγηση του Βενιζέλου το 1915, η πρωθυπουργία ανατέθηκε στον Δημ. Γούναρη ο οποίος υπερέβαλε κάθε άλλον σε «φιλειρηνισμό». Στο μεταξύ το «ΣΚΡΙΠ» συνέχισε τις υβριστικές του καμπάνιες και απέδιδε στον «ωνειρευμένο βασιλέα» την πραγματοποίηση των αλυτρωτικών ονείρων του έθνους. Το πώς θα

γινόταν κάτι τέτοιο με την ουδετερότητα του Κωνσταντίνου ήταν λογικά ανεξήγητο. Ο Μάλεσης σημειώνει: «διαπιστώνεται ένας ιδιότυπος εσωστρεφής εθνικισμός, με μεγαλοδυστοκικό βερμαλισμό, ο οποίος εξαντλείται σε φοβικές υπομνήσεις περί Βιζαντίου...» (σ. 439). Προσθέτει ωστόσο ο Μάλεσης ότι ο Μεταξάς θεωρούσε πως η Μεγάλη Ιδέα είχε υποστεί «κλονισμό» χάρη στην «εισβολή εις την Ελλάδα του επικρατούσαν εν Ευρώπη ορθολογισμού και των θεωριών του ιστορικού υλισμού». Και επειδή «η επίδρασις των νέων τούτων τάσεων ήταν λίαν (...) εκτεταμένη εις την ιθύνουσαν τάξιν (...) έμεναν αι καλύτεραι τάξεις ακόμη προσηλωμέναι εις τας αξίας τας οποίας είχαν εκ παραδόσεως και εν ενόκτιον». Ο Δούσμανις, αφού χαρακτήρισε την πολιτική του Βενιζέλου «αυτοβούλον, πρωτόβουλον και αυταρχικήν», θεωρούσε ότι αυτή έπρεπε να εξασφαλίσει τη συγκατάθεση των ενόπλων δυνάμεων, του ελληνικού λαού και των «επιστρατευθουσών ανδρών». Ουδείς λόγος για τις εκλογές τις οποίες ο Βενιζέλος κέρδιζε διαρκώς!

Όταν ο Κωνσταντίνος παρέδωσε αμαχητί στους Βουλγάρους το οχυρό Ρούπελ και την Καβάλα, οι στρατιωτικοί του θρόνου θυμήθηκαν ότι προηγουμένως ο Βενιζέλος είχε προτείνει την παράδοση της Καβάλας προκειμένου να πεισθεί η Βουλγαρία να βγει στον πόλεμο υπέρ της Τριπλής Συνεννόησης. Ο Κωνσταντίνος διά της νησίας του την παρέδωσε χωρίς ανταλλάγματα. Ο Μεταξάς εξάλλου, που επιχειρούσε ποιοτική σύγκριση ανάμεσα στο αριστοκρατικό και στο δημοκρατικό πολίτευμα, έγραφε: «Αι σημερινάί Δημοκρατίαι προσδεδούσαν εξωτερικάς – κατ'έκτασιν και όγκον, και όχι εσωτερικάς – κατά βάθος και ποιότητας».

Το βιβλίο αυτό πραγματοποιείται τις αλλαγές που προκάλεσε ο ρόλος των στρατιωτικών στο πολίτευμα αλλά και στο κοινωνικό σώμα ευρύτερα. Αποτελεί διακοσμητικό ανάγνωσμα μιας εποχής της οποίας οι διαμάχες των πολιτικών έχουν συζητηθεί, αλλά μένουν πολλές ακόμα πλευρές άγνωστες.

Ο κ. Θάνος Μ. Βερέμης είναι ομότιμος καθηγητής του ΕΚΠΑ.

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος στη διάρκεια της Εθνικής Αμυνας στη Θεσσαλονίκη που σηματοδότησε τον Διχασμό το 1916

